

YU ISSN 0351 — 7926

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A
V A R A Ź D I N**

broj 7

V A R A Ź D I N 1 9 8 5.

Uredništvo:

Antica Bregović, Marina Šimek, Ljerka Šimunić, Jasna Tomičić

Za nakladnika:

Jasna Tomičić

**U povodu 40-godišnjice oslobođenja zemlje i 60-godišnjice postojanja
Gradskog muzeja Varaždin**

Pokroviteljstvo:

CONING Varaždin

CROATIA ZO osiguranja Zagreb — filijala Varaždin

NISRO »Varaždin«, Varaždin

OSIZ za obrazovanje radnika za samoupravljanje Varaždin

PPK KOKA Varaždin

PTT saobraćaj Varaždin — OUR TELEKOMUNIKACIJE

SIZ u oblasti kulture općine Varaždin

VAMA Varaždin — RZ ZAJEDNIČKI POSLOVI

VARKOM Varaždin

VARTILEN Varaždin

Lektura i prijevod:

Bosiljka Paska (hrvatski)

Zoran Dučakijević, Mirko Malez (engleski)

Doris Baričević, Ladislav Šaban, Silvija Šamarija i Marina Šimek (njemački)

Godišnjak je tiskan u 1000 primjeraka

Tisak: NISRO »Varaždin«, Varaždin

S A D R Ź A J

<p>Jasna Tomičić, Gradski muzej Varaždin Šezdeset godina Gradskog muzeja Varaždin . . . . . Sechzig Jahre Stadtmuseum Varaždin</p>	5
<p>Mirko Malez, Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara istraživačkog centra JAZU Spilja Vindija kao kultno mjesto neandertalaca . . . . . The Vindia cave as a cult place of a neanderthal man</p>	31
<p>Marina Šimek, Gradski muzej Varaždin Kameni Vrh . . . . . Kameni Vrh</p>	49
<p>Josip Crnički, Rudarsko geološko naftni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, OOUR Studij geotehnike Varaždin Petrografski opis artefakata s nalazišta Kameni Vrh kod Lepoglave Petrographische Beschreibung der Artefakte der Fundstelle Kameni Vrh bei Lepoglava</p>	81
<p>Željko Tomičić, Muzej Međimurja Čakovec Osvrt na jedan skupni nalaz antičkog novca iz Međimurja . . . Rückblick auf einen Gruppenfund Antiken Geldes aus Međimurje</p>	87
<p>Gustav Piasek, Medicinski centar Varaždin Nekoliko podataka o komunalnim, sanitarnim i socijalnim prilikama Varaždina u drugoj polovici XVIII stoljeća . . . . . Einige Angaben über die Kommunalen, Sanitaren und sozialen Verhältnisse in Varaždin in der zweiten Hälfte des 18. Jhd.</p>	97
<p>Stjepan Hajduk, Zavičajni muzej Varaždinskih Toplica Prilog istraživanju povijesti pučkog školstva u Varaždinskoj županiji . . . . . Beitrag zur Untersuchung der Geschichte des Volksschulwesens in der Varaždiner Gespanschaft</p>	107
<p>Ivanka Štager, Gradski muzej Varaždin Tarifni pokreti i štrajkovi radnika u Varaždinu 1919—1929. godine . . . . . Tarfbewegungen der Arbeiterstreiks in Varaždin von 1919 bis 1929</p>	121
<p>Miroslav Klemm, Gradski muzej Varaždin Zbirka pečatnjaka Gradskog muzeja Varaždin . . . . . Eine Petschaftssammlung des Museums der Stadt Varaždin</p>	133

Doris Baričević, Arhiv za likovne umjetnosti JAZU	
Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom	151
Eine steinerne Statue des hl. Johannes von Nepomuk vor der alten Burg in Varaždin	
Ladislav Šaban, Zagreb	
Dva Josipa Pape posljednji graditelji orgulja u Varaždinu	161
Zwei namens Josef Papa, die letzten Orgelbauer in Varaždin	
Tihomil Stahuljak, Filozofski fakultet Zagreb	
Pustolovine jednog ljubitelja stare odjeće i nošnje u poslijeratnome Varaždinu	177
Die Abenteuer eines Liebhabers alter Bekleidung und Trachten in Varaždin nach dem Kriege	
Ljerka Albus, Gradski muzej Varaždin	
Narodna nošnja varaždinskog kraja	191
Die Volkstracht der varaždiner Gegend	
Marijan Kraš, Varaždin	
Bednjunsko ženidbo — Bednjanska svadba	207
Die Hochzeit von Bednja	
Antica Bregović, Gradski muzej Varaždin	
Zbirka Carabida Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin	221
Sammlung Carabidae der Entomologischen Abteilung des Stadtmuseums Varaždin	

TARIFNI POKRETI I ŠTRAJKOVI RADNIKA U VARAŽDINU 1919—1929. GODINE

U borbi protiv eksploatacije i za poboljšanje svog ekonomskog položaja radnička klasa borila se raznim sredstvima, kao što su pregovori, rezolucije, peticije, molbe ili memorandumima u kojima su postavljani zahtjevi poslodavcima: povišenje radničkih nadnica, ograničenje radnog vremena na osamsatni radni dan, poboljšanje uvjeta rada, priznavanje radničke organizacije i drugo. No, naj snažnije sredstvo pritiska u toj borbi predstavljao je štrajk ili obustava rada, koji je mogao trajati kraće ili duže vrijeme. Budući da u toku štrajka nije bilo proizvodnje, pa ni profita, poslodavci su nastojali da do njega ne dođe. Ekonomsku borbu i štrajkove organizirale su sindikalne organizacije.

Potkraj prvog svjetskog rata dolazi u Varaždinu do obnove radničke organizacije, kako političke u okviru socijalne demokracije, tako i sindikalne u Općem radničkom savezu.

Prema pisanju lista Pravda u Varaždinu je 27. travnja 1918. godine u kazališnoj restauraciji bila održana radnička skupština na kojoj je Kaurić iz Zagreba »u jednosatnom govoru razložio značaj ovogodišnje proslave prvoga svibnja. Prikazao je kako se radnički pokret razvijao dok nije dobio internacionalni značaj i koji su razlozi bili da svoju borbu učini — razrednom.« Svoje izlaganje Kaurić je završio pozivom prisutnima da prionu na rad u organizaciji uz poklik: »Živila Crvena internacionala i sloboda svakog naroda te čovjeka«.¹

Iz istog članka saznaje se da je 1. svibnja 1918. godine u Varaždinu bila provedena obustava rada u sklopu proslave praznika rada. Taj dan bile su zatvorene trgovine i poslovnice i sve je prošlo mirno bez sukoba.²

U ljeto 1918. godine pored Vinkovaca i Koprivnice i Varaždin ima platište Općeg radničkog saveza, što je bio put prema organiziranju podružnice.³ I zaista podružnica ORS-a spominje se ovdje u veljači 1919. godine.⁴

Idući mjesec zabilježen je i prvi štrajk u Varaždinu poslije prvog svjetskog rata. Isti su vodili bankovni činovnici u okviru općeg štrajka bankovnih činovnika čitave Hrvatske radi poboljšanja plaća i skraćivanja radnog vremena. Zbog toga u Varaždinu nisu radile gotovo sve štedionice.⁵

1. Pravda, 9. V 1918.

2. Isto

3. Pravda, 1. VIII 1918, B. Janjatović, Sindikalni pokret u Varaždinu u razdoblju između dva svjetska rata, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983, str. 554.

4. Radnički glasnik, 10. II 1919; B. Janjatović, n. đ., str. 554.

5. Bratstvo, 13. III 1919. List je bio glasilo socijalno-demokratskih organizacija Varaždina i okolice. Prvi broj izašao je 6. III 1919, a posljednji 28. broj 17. VII 1919; Bankovni činovnici započeli su štrajk 8. ožujka 1919. godine u Hrvatskoj i Slavoniji i Hrvatskom primorju tražeći bolje radne i materijalne uvjete. Štrajk je trajao do 20. ožujka 1919. godine i završio je uspješno. Usp.: Hronologija radničkog pokreta i SKJ 1919—1979, Beograd, 1980.

Poljoprivredni radnici u Varaždin-bregu, koji su radili kod posjednika u okolnim vinogradima, održali su sastanak 13. ožujka 1919. godine na kojemu su jednoglasno zaključili da će ubuduće raditi osam sati dnevno uz nadnicu od 10 kruna, i to jednako za muškarce i žene. Do tada su ovi radnici zarađivali 5—7 kruna na dan. Zemljoposjednici su prihvatili ove uvjete.⁶

Radnici električne centrale u Varaždinu stupili su u pokret u travnju 1919. godine tražeći da rade u skladu s propisima osam sati dnevno, a ne 10 sati, kao i povećanje dotadašnjih nadnica od 14 kruna dnevno za 100⁰/₀. U tom smislu bio je upravi električne centrale predan memorandum s tim da se udovolji spomenutim zahtjevima u roku od 24 sata. Prema pisanju lista Bratstvo radnici su izborili 50⁰/₀ veće nadnice.⁷

I gradski tesari i zidari u Varaždinu tražili su u to vrijeme povišenje nadnica koje su do tada iznosile prema vrsti posla od 18 do 22,20 kruna. Iz zaključka koji je bio donesen na redovitoj skupštini Gradskog zastupstva, od 24. travnja 1919. godine, saznaje se da je navedeni zahtjev radnika bio odbijen. Zaključeno je bilo također da se svaki posao obustavlja ako bi spomenuti radnici ustrajali u svom traženju. Međutim, čini se da su zidari i tesari bili uporni jer su im u mjesecu lipnju 1919. godine bile povišene nadnice koje su tada iznosile od 20 do 24,20 kruna.⁸

Prije gradskih tesara i zidara 11. ožujka 1919. godine zahtijevali su povišicu nadnice od 7 kruna na 12 kruna, i to od 10. ožujka 1919. godine, nadničari koji su čistili gradske ulice.⁹ Nije poznato da li su u tome uspjeli.

U ciglani Mavre Schlengera u Turčinu radnici su u travnju 1919. godine zahtijevali povećanje nadnica za najbolje radnike od 22 krune dnevno, a za slabe radnike i djecu iznad 14 godina 8 kruna dnevno. Kako uprava ciglane nije na to pristala, radnici su stupili u štrajk.¹⁰ Za isti nedostaju podaci kako je završio.

Početak lipnja 1919. godine ponovno je započela s radom varaždinska tvornica pokućstva »Mundus«. U listu Bratstvo prethodno je bilo objavljeno da će se u samoj tvornici održati sastanak na kojem se trebao postići sporazum između radnika i uprave tvornice u pogledu plaćevnih uvjeta.¹¹ Međutim, uprava tvornice nije dozvolila održavanje tog sastanka, već je novoprimiteljnim radnicima obećala mizernu nadnicu od 6 kruna. Radnici se s tim nisu složili te je dio njih 2. lipnja 1919. godine obustavio posao. Nakon toga nadnice ovih radnika bile su donekle poboljšane.¹²

U isto vrijeme u Varaždinu stupili su u pokret i trgovački pomoćnici tražeći povišenje plaća. Pregovori između predstavnika trgovaca i trgovačkih pomoćnika započeli su 1. lipnja 1919. godine. Kako je do tada u više mjesta Hrvatske bio postignut sporazum između trgovaca i njihovih namještenika, pretpostavljalo se da će i ovdje spor biti riješen pregovorima. Bu-

6. Bratstvo, 20. III i 27. III 1919.

7. Bratstvo, 17. IV 1919; M. Kolar—Dimitrijević, Socijalna struktura stanovništva i položaj radnih slojeva između dva rata, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983, str. 564.

8. Historijski arhiv Varaždin (dalje: HAV), Arhiv grada Varaždina (dalje: AGV), spisi 5685/1919.

9. HAV, AGV, spisi 2603/1919.

10. Bratstvo, 24. IV 1919.

11. Bratstvo, 29. V 1919.

12. Bratstvo, 29. V i 5. VI 1919; M. Kolar-Dimitrijević, n.đ., str. 564.

dući da nije došlo do pogodbe, 4. lipnja 1919. godine 120 trgovačkih pomoćnika stupilo je u štrajk koji je bio okončan već za dva dana kad su trgovci pristali na povišenje plaća (sl. 1).¹³

Učiteljsko društvo za grad Varaždin i udružene kotareve Ivanec i Novi Marof održalo je svoju izvanrednu skupštinu 14. lipnja 1919. godine u Varaždinu. U prihvaćenoj rezoluciji, koja je trebala biti poslana Odjelnom predstojništvu ministarstva u Beogradu i Savezu javnih namještenika, pored ostalih zahtjeva, traženo je da se učiteljsko osoblje izjednači s ostalim državnim činovnicima, a njihove plaće da budu iste kao i plaće činovnika s maturom.¹⁴

Na županijskoj radničkoj konferenciji, koja je bila održana 20. srpnja 1919. godine u Varaždinu, bila su zastupljena 24 mjesta varaždinske županije sa 133 delegata. Tu je došlo i do formalnog rascjepa na desnicu i ljevicu u radničkoj organizaciji, tj. na socijal-demokrate i komuniste. Zbog proceduralnih makinacija socijal-demokrata komunisti su na toj konferenciji kod glasanja ostali u manjini tako da je bila prihvaćena rezolucija koju su predložili socijal-demokrati.

Idući dan nakon te konferencije, tj. 21. srpnja 1919. godine, radnici u Varaždinu pridružili su se generalnom štrajku radničke klase Jugoslavije koji je bio proveden u znak protesta protiv namjeravane vojne intervencije kapitalista u sovjetskoj Rusiji i Mađarskoj. Taj dan bio je potpuno obustavljen rad u svim varaždinskim industrijskim i obrtnim poduzećima, a bili su zatvoreni i dućani. U kavanama i gostionicama osoblje je također provelo obustavu rada do 12 sati.¹⁵

Dva dana kasnije, tj. 23. srpnja 1919. godine, u Varaždinu je izbila buna vojnika i komunista koja je isti dan bila ugašena. Poslije te bune nastala su velika hapšenja u Varaždinu i okolici. Uslijed toga djelovanje radničkih organizacija zamire na neko vrijeme.

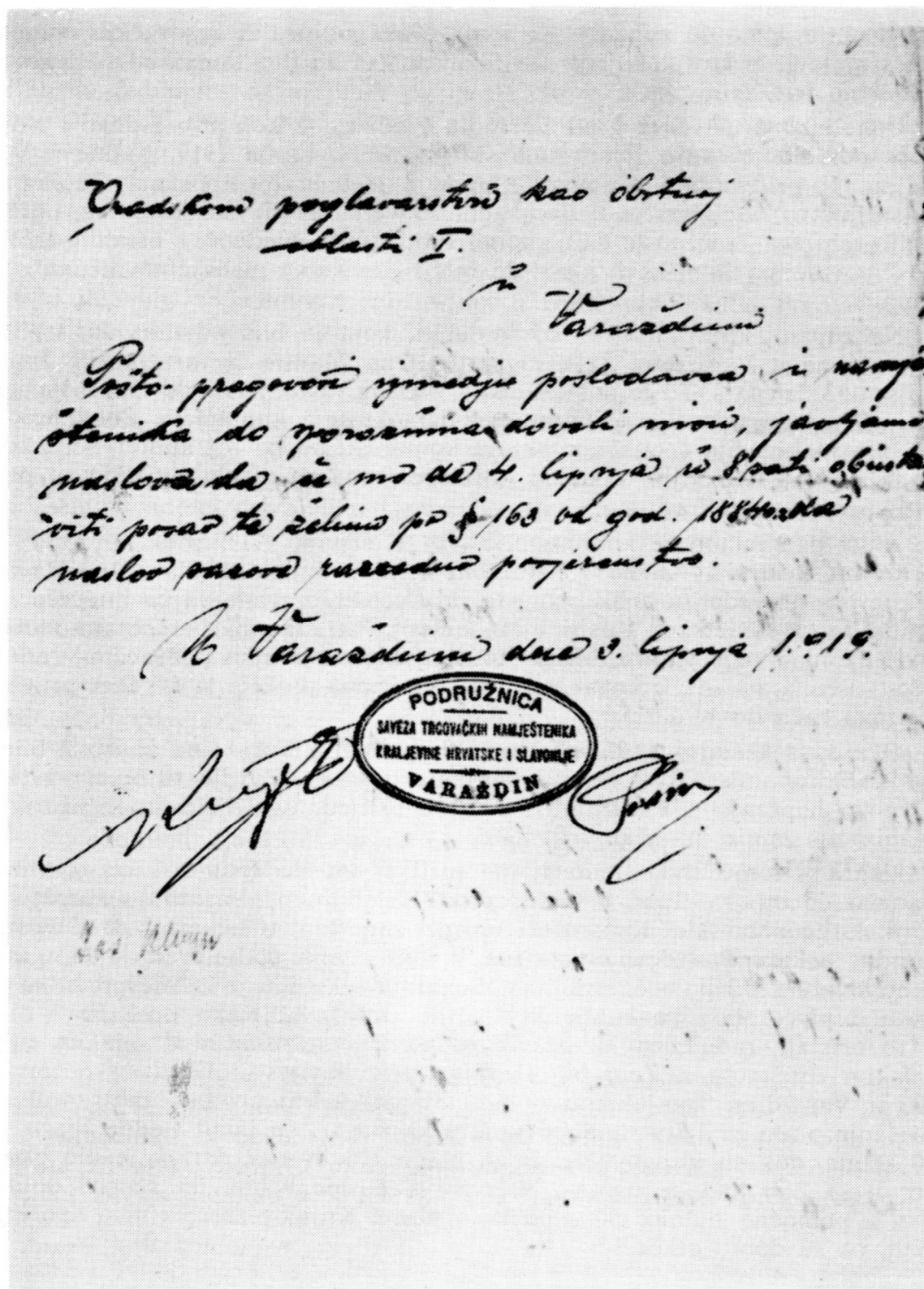
Usprkos tome teške materijalne prilike dovode radničku klasu ubrzo ponovno do otpora. Tako 6. listopada 1919. godine u Varaždinu stupaju u štrajk knjigovežarski i tipografski radnici zaposleni u tiskari J. B. Štiflera, Narodne tiskare, Platzera i Hartmana. U tom štrajku sudjelovalo je 9 slagara, 2 knjigovežara i 2 pomoćne radnice. Povod štrajku bio je zahtjev radnika za povišicu plaće zbog poskupljenja životnih troškova. Kako poslodavci nisu na to pristali, radnici su obustavili posao u sporazumu s Hrvatskim tipografskim društvom u Zagrebu. O sporu su obavijestili Gradsko poglavarstvo u Varaždinu kao obrtnu oblast. Slagari i knjigovežari zahtijevali su povišenje plaća za 120 kruna (prije štrajka slagari su imali tjednu plaću od 140 kruna, dok su knjigovežari imali plaću 100 kruna). Štrajk je bio okončan drugi dan kad se uspjelo nagoditi s poslodavcima da slagari dobiju 30°/_o, a pomoćne radnice 50°/_o povišice plaće. Knjigovežari se nisu sporazumjeli, pa su dobili otkaz.¹⁶

13. Bratstvo, 5. VI 1919; HAV, AGV, spisi 5436/1919; M. Androić, Iz historije radničkog pokreta u Varaždinu 1803—1920, Kaj, 4—5/1968, str. 84.

14. Bratstvo, 19. VI 1919.

15. Sloboda, 24. VII 1919.

16. HAV, AGV, spisi 10300/1919; M. Androić, XXX n. đ., str. 84; J. Cazi, Nezavisni sindikati, Zagreb 1964, knj. II, str. 128.

Sl. 1. Dopis Podružnice Saveza trgovačkih namještenika Varaždin od 3. lipnja 1919, (Foto: D. Puttar)
Zuschrift der Filiale des Bundes der Handelsangestellten Varaždins vom 3. 06. 1919
(Foto: D. Puttar)

U 1920. godini čini se da su u Varaždinu prvi povelili pokret kovinarski radnici. Oni su zahtijevali povišenje plaća za 100%, reguliranje radnog vremena i plaćanje rada na blag dane i nedjelje sa 100% više, priznavanje radničke organizacije i povjerenika od strane poslodavaca, priznanje 1. svibnja radničkim blagdanom. Memorandumom od 22. svibnja 1920. godine ovi zahtjevi bili su predloženi poslodavcima. Kako poslodavci nisu pristali na to, 14. lipnja započeo je štrajk koji je bio završen poslije dva dana kad su se radnici nagodili s poslodavcima o povišenju plaća, i to od 4 krune na 5, odnosno 5,5 kruna po satu. Iz zapisnika koji je 16. lipnja 1920. godine bio sastavljen kod Gradskog poglavarstva u Varaždinu vidljivo je da je rasprava na kojoj je bio postignut sporazum prisustvovalo 7 poslodavaca, odnosno njihovih prestavnika, a od radnika bili su prisutni po jedan predstavnik od svake radnje. Štrajk je vodio Mjesni upravni odbor Saveza kovinarskih radnika.¹⁷

Tipografski radnici zaposleni u štampariji J. B. Štiflera u Varaždinu ponovno su štrajkali 10. lipnja 1920. godine tražeći veće plaće. Pred Gradskim poglavarstvom u Varaždinu vlasnik tiskare nije priznao centralnu organizaciju grafičara u Zagrebu pa prema tome ni njezina pravila. Zbog toga nije pristao na povećanje tjednih plaća svojim radnicima. Ovim razgovorima u Varaždinu prisustvovao je predstavnik Saveza grafičkih radnika za Hrvatsku i Slavoniju iz Zagreba i dokazao je da vlasnik tiskare nije u pravu.¹⁸

U rujnu 1920. godine stupili su u štrajk stolarski radnici Varaždina zaposleni kod privatnih obrtnika, zatim oni u tvornici »Mundus«, Zagrebačkoj stolarskoj udruzi, i tvornici pokućstva Schwarz i Grabušnik. U tom štrajku sudjelovala su 34 radnika. Zahtijevali su povećanje nadnica za 80% i plaćene blag dane. Štrajk je trajao do 9. listopada 1920. godine kad je između poslodavaca i radnika došlo do sporazuma kojim su bile utvrđene plaće radnika po vrsti od 7 do 9,50 kruna po satu. Ovaj štrajk vodio je Savez drvodjelskih radnika.¹⁹

Dimnjačarski pomoćnici u Varaždinu Vjekoslav Druško i drugi stupili su u štrajk 16. studenoga 1920. godine. Od poslodavaca su tražili povišenje plaća, pridržavanje osamsatnog radnog vremena i posebno plaćanje prekovremenog, nedjeljnog i noćnog rada. Štrajk je okončan idući dan kad su poslodavci prihvatili radničke zahtjeve.²⁰

Prema sačuvanim povijesnim izvorima u slijedećih nekoliko godina bili su u Varaždinu najčešće u pokretu radnici tvornice pokućstva Đ. Grabušnika. Razlozi za to mogu se vidjeti u članku koji je bio objavljen u listu Štampa.

»Đuro Grabušnik, vlasnik tvornice ovdje dolazi svakog tjedna u Zagreb po radnike i obećaje im osam stotina kruna tjedno. Kad stignu tamo, daje im jedva 500. Suviše sa svojim priganjačem Hercegom poslije rada goni radnike na uređivanje radione i alata. — Upozoruju se stolari da ovoj dvojici, koji se razumiju u stolarstvo kao magarac u muziku, ne nasjedaju.²¹

17. HAV, AGV, spisi 5417, 5419, 5901, 6242, 6406. i 6448/1920; M. Androić, n.đ., str. 85.

18. HAV, AGV, spisi 6225/1920; M. Androić, n.đ., str. 85.

19. HAV, AGV, spisi 9871. i 10830/1920; M. Androić, n.đ., str. 85.

20. HAV, AGV, spisi 12404/1920; M. Androić, n.đ., str. 85.

21. Štampa, 24. XII 1921.

Radnici spomenute tvornice 25. listopada 1921. godine obavijestili su Gradsko poglavarstvo u Varaždinu da su stupili u štrajk zahtijevajući povišenje plaće. Oni ujedno mole da Gradsko poglavarstvo kao obrtna oblast posreduje u pregovorima između poslodavaca i radnika. Pregovori su bili održani već isti dan. Nakon kratke rasprave utanačen je između Đ. Grabušnika i predstavnika štrajkaša sporazum po kojem su povišene zarade radnika prvog razreda od 13,54 na 15 kruna po satu (traženo je 16,46 kruna), trećeg razreda od 10 na 12 kruna po satu (traženo je 12,20 kruna). U pogledu radnika drugog razreda poslodavac je zadržao pravo da se s njima slobodno pogodi, ali s tim da minimalna zarada ovih radnika ne smije biti mnja od 12 kruna po satu (prije štrajka imali su 11 kruna, a zahtijevali su 14,30 kruna po satu). To povećanje plaća vrijedilo je od 25. listopada 1921. godine do kraja siječnja 1922. godine. Time je isti dan kad je i započeo uspješno završio ovaj štrajk u kojem je sudjelovao 21 radnik.²²

Isti dan kad je bio štrajk kod Grabušnika započeo je i štrajk 120 drvodjelskih radnika u Varaždinu. Detaljniji podaci o tom štrajku nisu poznati. Zna se jedino to da u prosincu 1921. godine još nije završio.²³

Međutim, radnici kod Grabušnika uskoro ponovno štrajkaju. Iako su, kao što je prije navedeno, u listopadu 1921. godine postigli sporazum koji je trebao vrijediti do kraja siječnja 1922. godine, 21 radnik od 27 zaposlenih stupa u pokret već 16. siječnja 1922. godine. Tražili su povećanje plaća, i to od toga dana zbog porasta životnih troškova.²⁴ U pregovorima koji su bili vođeni kod Gradskog poglavarstva u Varaždinu poslodavac nije prihvatio zahtjev radnika. Izjavio je da je spreman povisiti plaće od 1. veljače 1922. godine nakon međusobnog sporazuma. Pregovori su bili završeni bez nagodbe, s tim da je Grabušnik odjavio svoje radnike, tj. primijenio je lock-out. Ovaj štrajk trajao je još osam dana, nakon čega je došlo do sporazuma po kojem su plaće radnika prvog razreda bile povećane s 15 na 17 kruna po satu (tražili su 20 kruna), za radnike drugog razreda na 16 kruna po satu (tražili su 18 kruna) i za radnike trećeg razreda s 12 na 13 kruna po satu (tražili su 15 kruna).²⁵

Obadva štrajka radnika tvornice pokućstva Đ. Grabušnika vodili su sami predstavnici štrajkaša bez pomoći sindikata.

U ožujku 1922. godine krojački radnici u Varaždinu povelili su tarifni pokret zahtijevajući povišenje plaća. U pregovorima je postignuto 30% povišice i osamsatno radno vrijeme.²⁶

Stolarski radnici kod Grabušnika, njih 32, opet obustavljaju posao 1. kolovoza 1922. godine zahtijevajući bolje plaće. U ovom štrajku u pregovorima ih zastupa tajnik Saveza drvodjelskih radnika iz Zagreba Josip Novak. Štrajk je trajao do 13. kolovoza 1922. godine kad je bio sklopljen kolektivni ugovor koji je predložio Josip Novak. Po tom ugovoru povećane su plaće radnika za 4 krune po satu, prekovremeni rad se plaćao 50% više prva dva

22. HAV, AGV, spisi 9092. i 9095/1921; M. Androić spominje ovaj štrajk radnika kod Grabušnika, ali navodi da je isti proveden 25. listopada 1920. godine. Usp.: M. Androić, n.đ., str. 85.

23. J. Cazi, n.đ., str. 175. i 176; B. Janjatović, n.đ., str. 556.

24. HAV, AGV, spisi 419. i 461/1922.

25. HAV, AGV, spisi 3195/1922; J. Cazi, n.đ., str. 205.

26. I. Stager, Pregled sindikalnog pokreta varaždinskih tekstilaca između dva rata, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, Varaždin, 4/1970.

sata, a svaki daljnji sat 100⁰/₀, radno vrijeme je osam sati dnevno, a priznaje se radnička organizacija i povjerenici.²⁷

Od 14. srpnja 1922. godine štrajkaju u Varaždinu i pekarski radnici, i to od 30 zaposlenih njih 26. Na početku štrajka, uz ostalo, zahtijevali su povećanje tjedne zarade za 300 kruna, priznavanje radničkih povjerenika te zapošljavanje radnika preko sindikalne organizacije. Pekarski obrtnici, njih 12, pristali su djelomično na to, ali su odbili da zapošljavaju radnike preko organizacije, nego prema svom nahođenju. Do sporazuma je došlo nakon nekoliko dana kad su obrtnici morali potpisati kolektivni ugovor po kojem su bile povećane zarade radnika. Prekovremeni rad se plaćao 50⁰/₀ više, radno vrijeme je bilo osam sati dnevno, ukinut je rad noću i uveden nedjeljni odmor, priznati su radnički povjerenici, na 1. maj se ne radi, a svi zaposleni dobivaju 1 kg kruha dnevno.²⁸

Iako je ovaj štrajk završio s djelomičnim uspjehom za radnike, rezultati koji su njime bili postignuti znatno su poboljšali položaj pekarskih radnika u Varaždinu.

Pekarski obrtnici u Varaždinu nisu se pridržavali odredbi kolektivnog ugovora kojima je ukinut rad noću i nedjeljom, a što je vidljivo iz dopisa Saveza radnika životnih namirnica u Zagrebu, od 19. rujna 1922. godine, koji je bio upućen velikom županu u Varaždinu. Savez se obraća velikom županu s molbom da zaštiti pekarske radnike jer kod obrtne oblasti, tj. Gradskog poglavarstva u Varaždinu u tome nisu uspjeli.²⁹

Radnici tvornice kola J. G. Kronasta u Varaždinu, njih 17, štrajkali su od 28. rujna do 5. listopada 1922. godine. Štrajk je djelomično uspio.³⁰ Detaljniji podaci o tom pokretu nisu nađeni.

U tvornici pokućstva Đ. Grabušnika radnici su zatražili 5. svibnja 1923. godine za 50⁰/₀ povišenje plaća, a za one koji rade na radilištima u Beogradu i Zagrebu 30⁰/₀ više. Pošto poslodavac nije na to pristao, a otpustio je i radničkog povjerenika, 7. svibnja započeo je štrajk u kojem je sudjelovalo 30 radnika (sl. 2).³¹ Glavni radnički savez poslao je u Varaždin štrajkolomce i tako je ovaj štrajk bio skršen.³² Nedugo zatim firma je bankrotirala.

U lipnju 1923. godine pokret radnika tvornice kola J. G. Kronasta završen je tako da su plaće zaposlenih bile povišene za 10⁰/₀.³³ Poblize podaci o tome nisu poznati.

U 1924. godini dolazi do oseke tarifnih pokreta i štrajkova. Te godine u Varaždinu štrajkaju, koliko je poznato, samo pekarski radnici. Oni su 24. svibnja objavili da obustavljaju posao zbog toga što im poslodavci ne omogućavaju odmor nedjeljom (sl. 3). U tom štrajku sudjelovala su 32 radnika. Štrajk je završen 3. lipnja 1924. godine s djelomičnim uspjehom. Dio radnika štrajkaša ostao je bez posla jer su obrtnici zaposlili nekoliko štrajkolo-

27. HAV, AGV, spisi 6396. i 6825/1922; Slobodna riječ, X 10. VIII i 18. VIII 1922; J. Cazi, n.đ., str. 205; B. Janjatović, n.đ., str. 556.

28. HAV, AGV, spisi 6725. i 6782/1922; Slobodna riječ, 24. VIII 1922; J. Cazi, n.đ., str. 206.

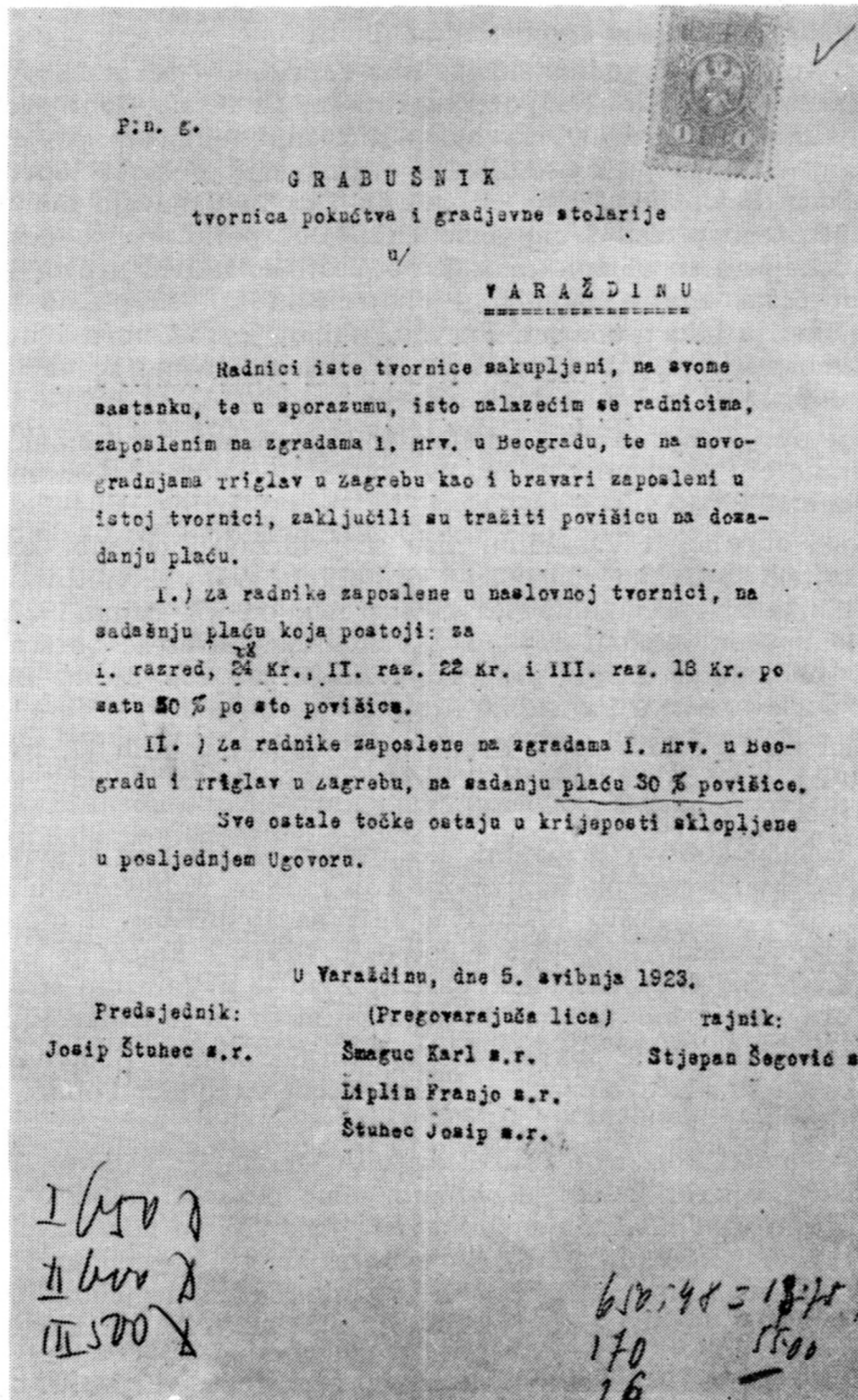
29. HAV, AGV, spisi 8526/1922.

30. J. Cazi, n.đ., str. 206.

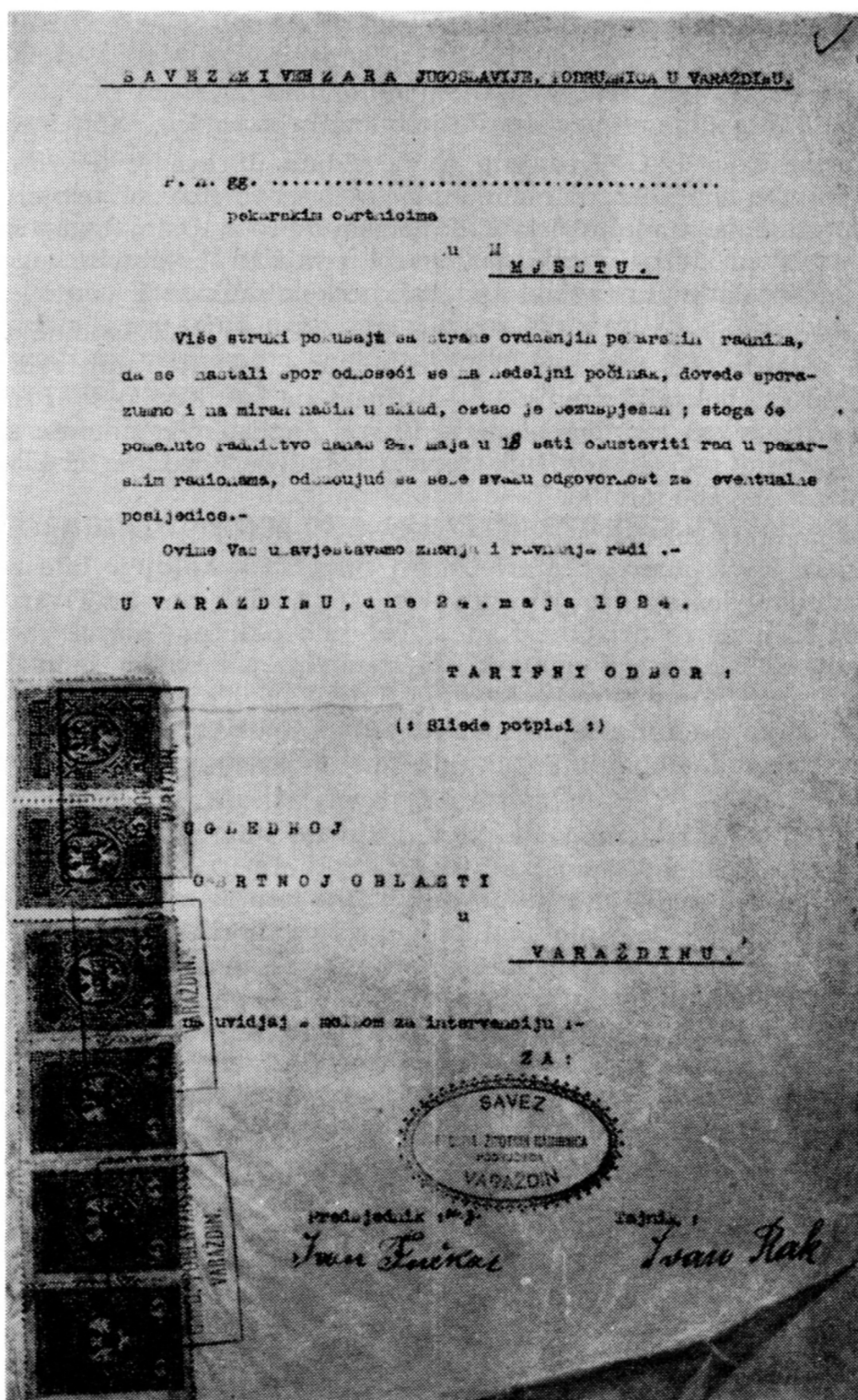
31. HAV, AGV, spisi 3861, 3914. i 4022/1923.

32. Radnička štampa, 22. VI (pogrešno je napisan 30. maj kao početak štrajka) i 4. VIII 1923; J. Cazi, n.đ., str. 258. i 271; B. Janjatović, n.đ., str. 556.

33. Radnički glasnik, 16. VI 1923.

Sl. 2. Zahtjev za povišenje nadnica radnika tvornice pokućstva od 5. svibnja 1923.
(Foto: D. Puttar)
Forderung um Erhöhung des Tageslohnes der Arbeiter der Möbelfabrik vom 5. 06. 1923
(Foto: D. Puttar)

Sl. 3. Obavijest o početku štrajka pekarskih radnika u Varaždinu od 24. svibnja 1924.
(Foto: D. Puttar)
Mitteilung über den Beginn des Streiks der Bäcker in Varaždin vom 24. 05. 1924.
(Foto: D. Puttar)

maca. Odmor nedjeljom uređen je tako da su se poslodavci obvezali da će u toku svakih sedam dana, bez obzira bila to nedjelja ili koji drugi dan, osigurati radniku 36 sati neprekidnog odmora.³⁴

U toku 1925. godine u Varaždinu nije bilo štrajkova.³⁵

U tvornici kola J. G. Kronasta u Varaždinu uprava je u svibnju 1925. godine pokušala smanjiti radnicima plaće. Pregovorima se uspjelo postići to da su radnicima nadalje ostale dotadašnje plaće. Osim toga, uprava je također htjela produžiti radno vrijeme i poništiti kolektivni ugovor, ali u tome nije uspjela jer su radnici djelovali preko sindikata.³⁶

U Varaždinskoj tekstilnoj industriji d.d. »Tivar« 1926. godine radilo je preko 600 radnika, od toga oko 250 žena. Plaće kvalificiranih radnika bile su 4—6 dinara, a nekvalificiranih 1,5—3 dinara na sat. Radilo se u tri smjene po 8 sati, a jedan dio radnika je radio 10 sati dnevno. Većinom se radilo na akord. Higijenski uvjeti rada bili su vrlo loši. Iduće godine u »Tivaru« je bilo zaposleno oko 800 radnika.³⁷

Početak veljače 1927. godine ORS je postavio zahtjev da se povise plaće radnika u »Tivaru« i u Mariborskoj tkaonici u kojoj je bilo zaposleno oko 150 radnika, još slabije plaćenih nego što su bili oni u »Tivaru«. Uprave tvornica nisu na to pristale. Kad je već bilo odlučeno da će radnici stupiti u štrajk, 8. ožujka postignut je sporazum prema kojem su plaće radnika bile povećane pojedinim kategorijama od 5 do 25³/₀, i to od 7. ožujka. Pored toga nitko od radnika nije smio biti proganjan zbog sudjelovanja u tom pokretu.³⁸ Podaci o tome kako je ovaj pokret završio u Mariborskoj tkaonici nisu nađeni.

U tvornici »Tivar« uskoro je opet došlo do pokreta. Naime, u vrijeme kad prestaje s radom Mehanička tvornica odijela u Zagrebu, desetak radnika iz te tvornice zapošljava se u konfekciji »Tivara«, i to po savjetu Đure Salaja. Kao članovi Nezavisnih sindikata, a da ne bi cijepali jedinstvo radničke organizacije u novoj sredini, oni pristupaju u članstvo ORS-a. Za kratko vrijeme postaju vrlo aktivni i borbeni s ciljem da se poprave nesnosni uvjeti rada u »Tivaru«. Zbog toga 13. svibnja 1927. godine predaju upravi tvornice prijedlog kolektivnog ugovora u kojem traže, između ostalog, priznavanje prava radnika na 14-dnevni otkazni rok. Tada su bili svi otpušteni i taj dan počinje štrajkati devedesetak radnika konfekcije u »Tivaru«.³⁹

Desetog dana štrajka ORS je pristao dati pomoć samo dijelu štrajkaša, njima 25—30 koji su držali štrajkaške straže. Domaći radnici trebali su se odreći potpore, dok bi jedan dio morao otputovati. Radnici, koji su se odrekli pomoći, izrazili su svoje neraspoloženje takvim postupkom trganjem članskih iskaznica ORS-a. Poslije toga 25 radnika vratilo se na posao čime je sudbina štrajka bila odlučena i on je propao.⁴⁰ Tako je završio ovaj prvi zabilježeni štrajk radnika tvornice »Tivar«.

34. HAV, AGV, spisi 3941/1924; Radnički glasnik, 18. VI 1924; J. Cazi, n.đ., 285. i 298.

35. HAV, AGV, spisi 2780/1926.

36. Radnički glasnik, 5. VI i 15. VII 1925.

37. Radnička borba, 22. V 1926; I. Stager, n.đ., str. 87. i 88.

38. Radnički glasnik, 7. II, 25. II i 1. IV 1927.

39. M. Poljanac, Štrajk krojačkih radnika »Tivara« 1927. godine, Gradski muzej Varaždin — odjel Muzej narodne revolucije, Memoarska građa.

40. Organizovani radnik, 26. V, 2. VI i 23. VI 1927.

U slijedeće dvije godine, tj. u 1928. i 1929. godini, nema podataka o tarifnim pokretima i štrajkovima u Varaždinu, iako je ekonomski položaj radnika bio vrlo težak, a eksploatacija radne snage bezobzirna. U uvjetima monarhofašističke diktature članstvo reformističkih sindikata u Varaždinu bilo je malobrojno.

Tako je završila prva faza borbi varaždinskih radnika u razdoblju poslije prvog svjetskog rata. U tom vremenu radnička klasa je ovdje bila malobrojna u odnosu na neka druga mjesta u Hrvatskoj. Usprkos tome radnici Varaždina vodili su gotovo kontinuirano borbu za poboljšanje svojih radnih i životnih uvjeta koristeći pri tome uglavnom ekonomske štrajkove kao najuspješnije oružje i sredstvo pritiska na poslodavce. Na to su ih prisiljavali teški uvjeti u kojima su radili i živjeli.

U narednom razdoblju, tj. u tridesetim godinama, radnici Varaždina izrazit će daleko snažnije svoju borbenost, klasnu svijest i revolucionarnost.

TARIFBEWEGUNGEN DER ARBEITERSTREIKS IN VARAŽDIN VON 1919 BIS 1929

ZUSAMMENFASSUNG

Im Kampf gegen die Exploitation wie auch zur Verbesserung ihrer ökonomischen Lage kämpfte die Arbeiterklasse mit verschiedenen Mitteln, aber das stärkste Mittel des Druckes war der Streik.

In der Zeit von 1919 bis 1929 führten die Varaždiner Arbeiter eine Reihe Tarifbewegungen und Streiks durch. So streikten 1919 die Bankangestellten, die Landwirtschaftsarbeiter auf dem Varaždiner Berg, wo sie bei den Weinbergbesitzern arbeiteten, die Tagelöhner, die die Strassen der Stadt säubern, die städtischen Zimmerleute und die Maurer, die Handeslaangestellten, die Buchbinder und Buchdrucker.

Im Juli 1919 schlossen sich die Arbeiter Varaždins dem Generalstreik der Arbeiter Jugoslawiens an, der auf Grund der beabsichtigten militärischen Intervention der Kapitalisten in Sowjetrussland und Ungarn durchgeführt wurde.

Im nächsten Jahr streikten die Metallarbeiter, die Drucker, die Schornsteinfeger und die Tischler, die auch 1921 solche Bewegungen durchführten.

Die Schneider erreichen 1922 durch Verhandlungen bessere Arbeitsbedingungen, ebenso auch die Bäcker und die Zimmermänner, die 1923 sehr aktiv im Kampf um ihre Rechte sind.

Die Arbeiter der Textilindustrie »Tivar« in Varaždin hatten sehr schlechte Arbeitsbedingungen. Deshalb führten sie 1927 zuerst eine Tarifbewegung durch und danach treten sie in den Streik, der aber zusammenbricht.

In dieser ersten Phase des Kampfes der Varaždiner Arbeiter nach dem ersten Weltkrieg führte das Proletariat fast kontinuierlich Tarifbewegungen und Streiks zur Verbesserung seiner Arbeits — und Lebensbedingungen durch.

In der zweiten Phase dieses Kampfes, d.h. in den dreissiger Jahren, bringen die Arbeiter Varaždins viel stärker ihre Kampfschlossenheit, ihr Klassenbewusstsein und ihren Revolutionsgeist zum Ausdruck.